

T I L L A G A

að starfsreglum um kirkjur og safnaðarheimili.

(Lagt fyrir 64. kirkjuþing 2022-2023).

Flutt af Bryndísi Möllu Elíadóttur og Stefáni Magnússyni.

Frsm. Stefán Magnússon.

Skilgreiningar

1. gr.

Í starfsreglum þessum merkir orðið kirkja vígt guðshús, ásamt innanstokksmunum og gripum. Eftirtaldir flokkar kirkna falla undir starfsreglur þessar:

- a) Sóknarkirkjur. Guðshús sem ákveðin kirkjusókn stendur að og nýtt er af söfnuði til reglulegs helgihalds.
- b) Kapellur og önnur guðshús sem nýtt eru til helgihalds eftir nánari ákvörðun umráðanda og hlutaðeigandi presta.
- c) Greftrunarkirkjur, sbr. 3. mgr. 20. gr. laga um kirkjugarða, greftrun og líkbrennslu nr. 36/1993. Guðshús sem eingöngu eru nýtt við greftranir.
- d) Útfararkirkjur, sbr. 1. másl. 2. mgr. 20. gr. laga um kirkjugarða, greftrun og líkbrennslu nr. 36/1993. Önnur guðshús en greftrunarkirkjur, sem nýtt eru við útfarir.
- e) Höfuðkirkjur. Sóknarkirkjur sem hafa sérstöðu umfram aðrar sóknarkirkjur. Er þar átt við Dómkirkjuna í Reykjavík, Hóladómkirkju, Skálholtsdómkirkju, Hallgrímskirkju í Reykjavík og Hallgrímskirkju í Saurbæ.
- f) Bændakirkjur og lénskirkjur.
- g) Bænhús. Bænhús nefnast þær kirkjur, sem ekki eru sóknarkirkjur. Bænhúsi getur fylgt kirkjugarður, og er þá fjárhagur þeirra sameiginlegur, enda sé það einnig greftrunarkirkja.

Í starfsreglum þessum merkir orðið safnaðarheimili hús sem lýtur eignarráðum safnaðar og nýtt er til safnaðarstarfs. Reglur þessar taka einnig til húsnæðis sem er hluti af kirkjubyggingu og nýtt er í sama skyni. Enn fremur gilda reglurnar um húseignir sem söfnuður nýtir skv. 1. másl. í samstarfi við annan aðila, eins og við getur átt.

Sóknarkirkja

2. gr.

Sóknarkirkja skal vera í hverri sókn. Þó er sóknum heimilt að sameinast um sóknarkirkju.

Samstarf sókna um kirkju og safnaðarheimili

3. gr.

Hyggist sóknir eiga samstarf sín á milli um byggingu og/eða rekstur kirkju og safnaðarheimilis skal samið um hvaða starfi skuli haldið uppi, hvaða reglur gildi um afnot og umgengni, hver ábyrgist daglegan rekstur og stjórn og hvaða endurgjald skuli innt af hendi fyrir afnotin.

Sameining sókna

4. gr.

Ef sóknir sameinast skal aðalsafnaðarfundur hinnar sameinuðu sóknar ákveða hvar sóknarkirkja skal vera og hvaða kirkjur verða kapellur svo og hvaða kirkjur skuli afleggjast, verða afhentar til minjavörslu ef því er að skipta, eða ráðstöfun þeirra með öðrum hætti.

Umráð kirkju og safnaðarheimilis

5. gr.

Umráð kirkju og safnaðarheimilis felast í ábyrgð á og rétti til rekstrar og stjórnar, svo og til hagnýtingar fjár og tekjustofna sem fylgja í því skyni.

Umráðandi kirkju og safnaðarheimilis er sóknarnefnd þar sem kirkja og safnaðarheimili stendur, nema lög mæli annan veg, sbr. og starfsreglur um söfnuði og sóknarnefndir.

Sóknarnefnd fer ekki með umráð ef um bændakirkju eða lénskirkju er að ræða sem ekki hefur verið afhent söfnuði. Sama á við um kirkjur sem reistar hafa verið að tilstuðlan ríkis eða annarra aðila og á þeirra kostnað og ekki hafa verið afhentar söfnuði.

Ef um greftrunarkirkju er að ræða er hlutaðeigandi kirkjugarðsstjórn umráðandi hennar.

Afnot kirkju og safnaðarheimilis

6. gr.

Kirkjur eru frátekna til helgra athafna. Má ekkert fara þar fram sem ekki samrýmist helgi þeirra. Hlutaðeigandi prestur og umráðandi geta sett nánari fyrirmæli um afnot kirkju og umgengni á grundvelli 1. og 2. málsl. ákvæðis þessa, en ekki má leyfa neina þá notkun sem ekki samrýmist vígslu hennar. Í slíkum fyrirmælum skal eftir því sem við á, kveðið á um almennan aðgang að kirkjunni utan helgihalds. Enn fremur skal þar tilgreint hvaða önnur starfsemi má fara þar fram en hin kirkjulega.

Safnaðarheimili er ætlað til almenns safnaðarstarfs. Heimilt er umráðanda, í samráði við sóknarprest, að ráðstafa húsnæði safnaðarins með öðrum hætti. Þess skal þó jafnan gætt að ekkert fari þar fram sem samrýmist ekki starfi safnaðarins.

Ábyrgð á helgihaldi og öðru sem fram fer í kirkju og safnaðarheimili

7. gr.

Ábyrgð á helgihaldi í kirkju og öðru því sem þar fer fram er á hendi hlutaðeigandi sóknarprests í samráði við sóknarnefnd. Ef um kirkju er að ræða sem einvörðungu eða að langmestu leyti er nýtt í tengslum við sérþjónustu er ábyrgð á hendi hlutaðeigandi sérþjónustuprests í samráði við umráðanda.

Ábyrgð á starfsemi í safnaðarheimilum og því sem þar fer fram er á hendi umráðanda í samráði við sóknarprest.

Um gengni um kirkjur og safnaðarheimili

8. gr.

Öll umgengni um kirkjur og safnaðarheimili skal vera snyrtileg. Þrýða skal umhverfi eins og kostur er og gæta vel umhirðu og viðhalds í hvívetna. Eigi má geyma í kirkju annað en muni hennar og búnað og hluti er varða safnaðarstarfið. Fornu muni kirkjunnar skal varðveita þar, sé geymsla þeirra þar talin tryggileg að mati prófasts og Þjóðminjasafns Íslands.

Auðkenning kirkna

9. gr.

Kirkjur og safnaðarheimili skulu auðkennd með táknum kristinnar kirkju.

Máldagar kirkna

10. gr.

Biskup Íslands setur hverri kirkju máldaga, þ.e. kirkjuskrá. Í máldaga skal greina eignir kirkju, tekjustofna og réttindi, kvaðir er á kirkju kunna að hvíla, sóknarmörk og þjónusturétt sem sóknin á tilkall til. Máldagann og breytingar á honum skal skrá í sérstaka bók, máldagabók, er biskup löggildir. Afrit máldagans skal vera í vörslu biskups. Öðrum guðshúsum, sbr. stafliði b-g í 1. gr. skal einnig settur máldagi. Sóknarnefnd varðveitir máldagabók og ber ábyrgð á að máldagi greini jafnan frá eignum og réttindum kirkju. Í máldagabók skal einnig skrá eins haldgóðar upplýsingar og völ er á um kirkjuna, byggingarsögu hennar, endurbætur, viðhald, búnað og kirkjumuni er kirkjan á. Biskup og prófastur kanna máldaga er þeir vísitera, árita máldagabækur og gera athugasemdir ef efni þykja standa til þess.

Eftirtaldir máldagar gilda svo sem tíðkast hefur:

Í Skálholtsstifti:

Hin gamla máldagabók eða kirkjuregistur Vilchins biskups, samantekin 1397.

Í Hólastifti:

- a. Registur og máldagabók Jóns biskups Eiríkssonar 1360,
- b. Péturs biskups 1394,
- c. Auðunar biskups 1398,

d. Ólafs biskups Rögnvaldssonar 1461 og
e. Sigurðar prests, sem safnað var eftir siðaskiptin.
Eldri máldaga kirkju skal eftir föngum skrá í máldagabók.

Ágreiningur um fornar eignir og réttindi kirkna

11. gr.

Nú verður ágreiningur um fornar eignir og réttindi kirkna og eru þá áreiðanlegar þær skrár og löggiltar kirkjuskrár og máldagabækur, sem greinir í 10. gr.

Ákvæði þessarar greinar taka einnig til ágreinings um búnað og muni kirkna eftir því sem við getur átt.

Tilsjón með kirkjum

12. gr.

Kirkjur og safnaðarheimili lúta tilsjón prófasts og biskups.

Nýbyggingar eða breytingar

13. gr.

Ákvörðun sóknarnefndar, safnaðarfunda og byggingarnefndar um gerð kirkju, stækkun eða aðrar breytingar á henni, skal kynnt þjónustumiðstöð Þjóðkirkjunnar áður en til endanlegrar ákvörðunar kemur.

Vígsla

14. gr.

Vígja skal kirkju sem reist er eða endurbyggð frá grunni, sbr. ákvæði Kristinréttar Árna biskups Þorlákssonar 1275, enda sé hún vígsluhæf að dómi prófasts.

Kirkja sem ekki er talin þörf á lengur

15. gr.

Ef umráðandi telur að kirkju sé ekki lengur þörf til kirkjulegs starfs, en telja má æskilegt að varðveita hana, getur hann leitað aðstoðar þjónustumiðstöðvar Þjóðkirkjunnar um ráðstöfun hennar. Hafa skal samráð við hlutaðeigandi sóknarprest, prófast og vígslubiskup um þá ráðstöfun svo og þjóðminjavörð og önnur stjórnvöld eða hagsmunaaðila eftir því sem við á.

Ef um er að ræða kirkju í mannlausri sókn eða kirkju sem hefur verið yfirgefin og engum er til að dreifa sem getur talist lögmætur umráðandi, er prófastur umráðandi kirkjunnar uns annað hefur verið ákveðið.

Afhelgun

16. gr.

Óski umráðandi að breyta kirkju eða afnotum hennar á þann veg sem ekki samrýmist helgi hennar og vígslu og telja má að kirkjulegu starfi sé ekki búin umtalsverð

röskun af slíkri ráðstöfun, skal sóknarprestur lýsa afhelgun hennar í sérstakri athöfn, að hún gegni eigi framar hlutverki sem vígt guðshús, sbr. 1. gr. Skilyrði er að áður liggi fyrir samþykki hlutaðeigandi yfirvalda og hagsmunaaðilja, annarra en kirkjulegra, eftir því sem við á í hverju tilviki og lög bjóða.

Leita skal samþykkis biskups Íslands sem leitar umsagnar hlutaðeigandi sóknarprests, prófasts og vígslubiskups áður en úrlausn er veitt.

Að jafnaði skal umráðandi fjarlægja altari, predikunarstól, skírnarfont, gráður, kross af turni, altaristöflu og aðra gripir sem eru tákn kristinnar kirkju og nýttir til helgihalds og njóta helgi, áður en afhelguð kirkja er tekin til annarra nota. Frá þessu má víkja ef helgi þykir ekki raskað, eða umtalsverðum hagsmunum öðrum og prófastur og vígslubiskup samþykkja. Prófastur sér til þess að gripir þessir og gögn fái lögmæta og viðeigandi meðhöndlun.

Ef umráðandi óskar að taka kirkju ofan, skulu sömu reglur eiga við og greinir í 1. mgr. en leita skal álits Þjóðminjasafns Íslands um það hvort varðveita skuli kirkju annars staðar. Kirkjusókn er ekki skylt að bera kostnað af slíkri varðveislu, hvorki þar sem kirkja var né þar sem hún verður, ef því er að skipta. Að jafnaði skal marka þann stað þar sem altari kirkjunnar var.

Gildistaka

17. gr.

Starfsreglur þessar, sem settar eru með heimild í 8. gr. laga um þjóðkirkjuna, nr. 77/12021 öðlast gildi við birtingu. Frá sama tíma falla brott starfsreglur um kirkjur og safnaðarheimili nr. 822/2000, með síðari breytingum.

Greinargerð.

I. Inngangur

Í nýjum lögum um þjóðkirkjuna nr. 77/2021, sem öðluðust gildi 1. júlí 2021 segir svo í 2. mgr. ákvæðis til bráðabirgða:

Starfsreglur og samþykktir, sem kirkjuþing hefur sett eða samþykkt í gildistíð laga um stöðu, stjórn og starfshætti þjóðkirkjunnar, nr. 78/1997, halda gildi sínu, eftir því sem við á, þar til kirkjuþing hefur fellt þær niður, breytt þeim eða sett eða samþykkt nýjar, þó eigi síðar en 31. desember 2021.

Kirkjuþing 2021-2022 samþykkti starfsreglur um áframhaldandi gildi tiltekinna starfsreglna kirkjuþings til 1. janúar 2023, til að tími gæfist til að endurskoða regluverkið. Starfsreglur um kirkjur og safnaðarheimili nr. 822/2000, með síðari breytingum, eru þar á meðal.

Aukakirkjuþing 2021 kaus þann 27. ágúst það ár starfsreglunefnd þriggja kirkjuþingsfulltrúa til tillögugerðar um áframhaldandi gildi starfsreglna kirkjuþings. Starfsreglunefndin setti sér þau viðmið í byrjun að leitast yrði við að einfalda starfsreglusafn kirkjunnar og stytta starfsreglur þar sem því yrði við komið.

Starfsreglunefnd lagði fram ýmsar tillögur að nýjum starfsreglum fyrir kirkjuþing 2021-2022, sem hafa verið samþykktar, en vegna mikils umfangs verkefnis hópsins var talið rétt að fresta framlagningu ýmissa mála til kirkjuþings 2022-2023 og er þetta eitt þeirra.

II. Helstu forsendur

1. Einföldun regluverksins og endurskoðuð framsetning

Í 13. gr. laga um þjóðkirkjuna er mælt fyrir um brottfall þar til greindra kirkjuréttarheimilda, einkum fornra, sem birtar voru í lagasafni Íslands. Sumar þeirra réttarheimilda tóku til kirkna. Með því hefur regluverk kirkjunnar þegar einfaldast nokkuð hvað varðar kirkjur.

Í tillögum þessum er uppröðun ákvæða núgildandi starfsreglna endurskoðuð með það í huga að meiri samfella ákvæða náist fram og uppröðun sé skýrari og eðlilegri. Þá er ákvæðum um skyld efni raðað betur saman. Settar eru fyrisagnir við hvert ákvæði til að draga fram meginefni þess. Röðun ákvæða í tillögum þessum eftir efni þeirra er svofelld:

- 1 Skilgreiningar kirkjuhugtaka og safnaðarheimilis
- 2 sóknarkirkja í hverri sókn
- 3 samstarf sókna um kirkju/safnaðarheimili
- 4 sameining sókna ákvarðanir um kirkjur
- 5 umráð kirkju og safnaðarheimilis
- 6 afnot kirkju
- 7 ábyrgð á helgihaldi og öðru sem fram fer í kirkju og safnaðarheimili
- 8 umgengni um kirkjur og safnaðarheimili
- 9 auðkenning kirkna
- 10 máldagar kirkna
- 11 ágreiningur um fornar eignir og réttindi
- 12 tilsjón með kirkjum
- 13 nýbyggingar eða breytingar
- 14 vígsla
- 15 kirkjur sem ekki er þörf á lengur
- 16 afhelgun
- 17 gildistaka og brottfelling.

Nokkur ákvæði sem nú er að finna í starfsreglum um skipulag kirkjunnar í héraði nr. 1026/2007, með síðari breytingum, eru færð í þessa tillögu þar sem þau þykja hafa meiri efnislega samstöðu með starfsreglum um kirkjur og safnaðarheimili. Verður gerð nánari grein fyrir því við skýringar á einstökum ákvæðum.

Kirkjuráð hætti starfsemi í byrjun árs 2022. Því er lagt til að þar sem rætt er um kirkjuráð í núgildandi starfsreglum komi þess í stað ákvæði sem mæla fyrir um að þjónustumiðstöð Þjóðkirkjunnar eða biskup taki við þeim skyldum sem um ræðir.

Að öðu leyti er ekki um miklar efnisbreytingar að ræða frá núgildandi starfsreglum um kirkjur og safnaðarheimili.

Um einstök ákvæði tillögunnar.

Um 1. gr.

Ákvæði þetta er óbreytt frá núgildandi starfsreglum um kirkjur og safnaðarheimili. Þó er lagt til að við ákvæðið bætist skilgreining á orðinu „safnaðarheimili“ sem nú er að finna í 3. gr. núgildandi starfsreglna.

Rétt þykir að skýra aðeins nánar eftirfarandi kirknahugtök.

a. Höfuðkirkjur. Hugtakið "höfuðkirkja" hefur hvorki verið notað í lögum, reglugerðum eða starfsreglum kirkjuþings. Það hefur hins vegar í framkvæmd verið notað um þær kirkjur sem upphaflega voru tilgreindar í 2. gr. reglugerðar um Jöfnunarsjóð sókna nr. 206/1991, en þar sagði:

„Hlutverk Jöfnunarsjóðs sókna er:

1. Að veita styrki til þeirra kirkna, sem hafa sérstöðu umfram aðrar sóknarkirkjur, þannig að þær vegna sögulegra eða annarra sérstakra ástæðna geta talist kirkjur alls landsins. Er hér fyrst og fremst átt við Dómkirkjuna í Reykjavík, Hóladómkirkju, Skálholtsdómkirkju, Hallgrímskirkju í Reykjavík og Hallgrímskirkju í Saurbæ.

Veita má styrki til rekstrar, viðhalds og endurbóta nefndra kirkna, svo og til kaupa, endurnýjunar og viðhalds á nauðsynlegum búnaði þeirra, til viðbótar þeim styrkjum, sem veittir kunna að verða úr ríkissjóði.

Heimilt er að veita allt að 30% af ráðstöfunarfé sjóðsins til þessa liðar.“

Ákvæði þetta er tekið óbreytt upp í 6. gr. núgildandi starfsreglna um fjármál Þjóðkirkjunnar nr. 13/2021-2022, nánar tiltekið í staflíð a í 2. tölulíð 1. mgr.

b. Bændakirkjur.

Segir svo um bændakirkjur í Kirkjurétti Jóns Péturssonar, annarri útgáfu 1890:

„annast þar á móti eigendur þeirra sjálfir og hefir presturinn engin afskipti af þeim, nje eignum þeirra, nema hvað hann þó á að gæta að reikningum þeim, er eigendurnir árlega gjöra fyrir tekjum þeirra og útgjöldum...“.

Bændakirkja er á forræði landeiganda (bónda) sem almennt nýtur réttinda kirkjunnar, þ.e. tekna hennar og ber skyldur á móti, einkum hvað varðar rekstur og viðhald.

Lénskirkjur.

Segir svo um lénskirkjur í áðurnefndum Kirkjurétti Jóns Péturssonar:

„...þá hafa prestarnir að léni góz þeirra, en eiga að annast viðhald þeirra og standa árlega reikning af tekjum þeirra og útgjöldum...“

Með lögum nr. 13/1882 um fjárstjórn kirkna var leyft, að söfnuðir mættu taka að sér umsjón og fjárhald kirkna í stað eigenda eða umráðamanna. Einnig mátti svipta prest fjárhaldi lénskirkju, ef hann var talinn óhæfur til þess að sjá um fé kirkjunnar. Lög, nr. 22/1907, um umsjón og fjárhald kirkna ýttu mjög undir, að söfnuðir tækju við sóknarkirkjum sínum. Lög þessi eru ekki lengur í gildi og ekki er vitað til þess að lénskirkjur séu til staðar lengur. Hins vegar eru ennþá til bændakirkjur á nokkrum stöðum á landinu og þá yfirleitt í umsjá viðkomandi landeiganda (bónda).

Um 2. gr.

Ákvæði þetta er að finna í 10. gr. nógildandi starfsreglna um skipulag kirkjunnar í héraði. Þykir fara betur á því að ákvæðið sé tekið upp í þessar starfsreglur og er því þessi breyting lögð til.

Um 3. gr.

Ákvæði þetta er að finna í 8. gr. nógildandi starfsreglna um skipulag kirkjunnar í héraði. Texti ákvæðisins er stytur lítillega án þess að efni þess breytist. Þykir fara betur á því að ákvæðið sé tekið upp í þessar starfsreglur enda er ákvæðið í beinu samhengi við 2. másl. 3. gr. tillögu þessarar.

Um 4. gr.

Ákvæði þetta er óbreytt frá því sem segir í 11. gr. nógildandi starfsreglna um skipulag kirkjunnar í héraði. Þykir ákvæði þetta vera í rökréttu samhengi við 2. gr. og 3. gr. tillagna þessara og því eðlilegt að það komi í 4. gr.

Um 5. gr.

Ákvæði þetta er óbreytt frá því sem segir í 4. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili.

Um 6. gr.

Ákvæði þetta er óbreytt frá því sem segir í 8. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili. Þó er lagt til að ákvæði 10. gr. nógildandi starfsreglna færist í þetta ákvæði og verði 2. mgr. þess, enda fjalla bæði ákvæðin um afnot kirkju og safnaðarheimilis.

Um 7. gr.

Ákvæði þetta er óbreytt frá því sem segir í 7. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili.

Um 8. gr.

Ákvæði þetta er óbreytt frá því sem segir í 12. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili.

Um 9. gr.

Ákvæði þetta er óbreytt frá því sem segir í 11. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili.

Um 10. gr.

Ákvæði 1. mgr. er óbreytt frá því sem segir í 1. mgr. 14. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili.

Ákvæði 2. mgr. er svohljóðandi í dag:

„Máldagar þeir, er greinir í erindisbréfi handa biskupum 1. júlí 1746, 16. gr., með síðari breytingum, sbr. konungsbréf frá 5. apríl 1749, sem löggildir máldaga Gísla biskups Jónssonar, gilda svo sem tíðkast hefur. Eldri máldaga kirkju skal eftir föngum skrá í máldagabók.“

Þar sem framangreint erindisbréf féll úr gildi þann 1. júlí 2021, þykir rétt að telja nú þá máldaga upp sem ákvæði 16. gr. erindisbréfsins tók til

Um 11. gr.

Ákvæði þetta er að mestu leyti efnislega óbreytt frá því sem segir í 15. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili.

Um 12. gr.

Ákvæði þetta er óbreytt frá því sem segir í 13. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili.

Um 13. gr.

Ákvæði þetta er að nokkru leyti byggt á 19. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili. Sú tillaga að breytingum á ákvæðinu er þó gerð að í stað þess að „ákvörðun sóknarnefndar, safnaðarfunda og byggingarnefndar um gerð kirkju, stækkun eða aðrar breytingar á henni“ skuli háð samþykki kirkjuráðs, skuli ákvörðunin kynnt þjónustumiðstöð Þjóðkirkjunnar. Er lagt til að fallið verði frá því að áskilja leyfi yfirstjórnar kirkjunnar fyrir framkvæmdum á vegum sókna.

Um 14. gr.

Ákvæði þetta er óbreytt frá því sem segir í 21. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili.

Um 15. gr.

Ákvæði þetta er óbreytt frá því sem segir í 5. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili, að öðru leyti en því að lagt er til að umráðandi geti leitað aðstoðar þjónustumiðstöðvar Þjóðkirkjunnar í stað kirkjuráðs.

Um 16. gr.

Ákvæði þetta er efnislega óbreytt frá því sem segir í 6. gr. nógildandi starfsreglna um kirkjur og safnaðarheimili, að öðru leyti en því að lagt er til að umráðandi leiti samþykkis biskups Íslands í stað kirkjuráðs hvað varðar áform umráðanda kirkju um afhelgun.

Um 17. gr.

Lagt er til að tillögur þessar að starfsreglum öðlist gildi frá og með birtingu og að nógildandi starfsreglur um kirkjur og safnaðarheimili nr. 822/2000, með síðari breytingum, falli brott frá sama tíma.